

BİRLİK TÜRKÜSÜ DESTANI VE ALEVÎ-SÜNNÎ KARDEŞLİĞİ

Leyla ACAN*

Öz

Bilindiği gibi edebiyat/sanat eserleri, onları üreten sanatçının duygu ve düşünce dünyasında şekillenen bireysel/özgün ürünlerdir. Bununla birlikte eseri ortaya koyan sanatçının kendisi de bir toplumun üyesidir ve içinde yaşadığı toplumda meydana gelen olaylardan/durumlardan tümüyle bağımsız hareket etmesi mümkün değildir. Bu nedenle bir toplumun töresi, gelenekleri, sevinçleri, acıları edebî eserlerden kolaylıkla takip edilebilir. Bazı eserler bununla da kalmaz. Sanatçı ortaya koyduğu eser aracılığıyla toplumu aydınlatma, bilinçlendirme, yol gösterme, sorunlara çözüm sunma gibi farklı işlevleri de yerine getirir. Toplamların var olması ve varlıklarının devamı için en ihtiyaç duyulan şeylerden biri toplumu oluşturan bireylerin millet bilinci içinde olmaları ve her koşulda bir arada hareket edebilmeleridir. Özellikle Türkiye gibi farklı din ve mezheplerin birlikte yaşadığı uluslar için bu husus daha çok önem kazanmaktadır. Zira bu tür toplumlarda insanlar “birlik” duygusuyla birbirlerine bağlandıkları sürece hayatta kalabilirler. Günümüz Türkiye’inde yaşayan insanlar üzerinde oynanan en büyük ve belki de en tehlikeli oyun, yüzyıllardır aynı topraklarda yaşayan, aynı özgürlük mücadelesinin içinde bir ulusu kurtaran bireyleri birbirine düşürmeye dönük çabalardır. Türkiye’yi ayakta tutacak yegâne güç ise bu çabalarla kurulmaya çalışılan tuzaklara düşmemektir. Bu makalede gerek Türk halkbilimi ve Türk halk edebiyatı alanındaki akademik çalışmaları, gerekse edebiyat alanındaki başarılı ve özgün eserleriyle tanınan Prof. Dr. Bayram Durbilmez’in “Ozantürk” mahlasıyla kaleme aldığı “Birlik Türküsü Destanı” isimli şiiri incelenecektir. Özellikle bu topraklarda ayrıştırılmaya çalışılan Alevî-Sünnî yurttaşlara bir birlik ve kardeşlik çağrısı niteliğinde olan eser, dokuz bentten oluşmaktadır. Cinas sanatının ustalıklı kullanıldığı, sembollerin ses ve anlam değerleri bakımından titizlikle seçildiği eser, hikmetleme türünde kaleme alınmış bir destandır. Bu çalışmada öncelikle Prof. Dr. Bayram Durbilmez’in hayatı, akademik ve sanatsal çalışmaları hakkında bilgiler verilecek daha sonra şiirin teknik ve estetik özellikleri incelenecektir. Makalenin son bölümünde ise şiirdeki semboller çözümlenerek metin analizi yapılacaktır. Bu bağlamda “Birlik Türküsü” destanı ile 20. yüzyılın önemli ozanlarından Âşık Veysel Şatıroğlu’nun aynı konuyu ele alan şiirleri arasındaki ortak/benzer bakış açıları “metinlerarasılık” çerçevesinde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Âşık Edebiyatı, Ozantürk, Alevîlik, Sünnîlik, Metin Analizi

* Bilim Uzmanı, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Doktora Öğrencisi, Nevşehir/Türkiye, leyllaacann@gmail.com, ORCID: 0009-0008-6381-8391

THE EPIC OF UNITY SONG AND THE ALEVÎ-SÜNNÎ BROTHERHOOD

Abstract

As it is known, works of literature /art are individual/original products shaped in the emotional and thought world of the artist who produces them. However, the artist who creates the work is himself a member of a society and it is not possible for him to act completely independently of the events/situations occurring in the society he lives in. For this reason, the customs, traditions, joys and pains of a society can be easily followed from literary works. Some works do not stop there. The artist also fulfills different functions such as enlightening the society, raising awareness, guiding and providing solutions to problems through the work he creates. One of the most needed things for societies to exist and continue their existence is that the individuals who make up the society have a national consciousness and can act together under all circumstances. This issue becomes more important especially for nations like Türkiye where different religions and sects live together. Because in such societies, people can survive as long as they are connected to each other with a sense of "unity". The biggest and perhaps most dangerous game played on people living in today's Turkey is the efforts to pit individuals who have lived on the same land for centuries and saved a nation in the same struggle for freedom against each other. The only power that will keep Turkey afloat is not to fall into the traps tried to be set with these efforts. In this article, Prof. Dr. who is known for both his academic studies in the field of Turkish Folklore and Turkish Folk Literature and his successful and original works in the field of literature. The poem titled "Unity Song Epic", written by Bayram Durbilmez under the pseudonym Ozantürk, will be examined. The work, which is a call for unity and brotherhood, especially to the Alevi-Sunni citizens who are trying to be separated in these lands, consists of nine paragraphs. The work, in which the art of punning is masterfully used and the symbols are meticulously selected in terms of their sound and meaning values, is an epic written in the genre of wisdom. In this study, firstly Prof. Dr. information about Bayram Durbilmez's life, academic and artistic works will be given and then the technical and aesthetic features of the poem will be examined. In the last part of the article, text analysis will be made by analyzing the symbols in the poem. In this context, the common/similar perspectives between the "Unity Song" epic and the poems of Âşık Veysel Şatıroğlu, one of the important poets of the 20th century, dealing with the same subject will be evaluated within the framework of "intertextuality".

Keywords:Minstrel Literature, Ozanturk, Alevism, Sunnism, Text Analysis

Giriş

“Birlik Türküsü” destanı, “Ozantürk” mahlasıyla Bayram Durbilmez tarafından yazılan ve Alevî-Sünnî kardeşliğini dile getiren bir destandır. Bayram Durbilmez, Türk halkbilimi¹ / halk edebiyatı alanında çalışmalarıyla bilinen bir bilim insanı olmanın yanında genellikle Ozantürk / Durbilmez mahlasını kullanarak yazdığı şiirleriyle tanınan bir sanat insanıdır.

“Birlik Türküsü” destanının şairi ve şiirleri hakkında Türkiye’de ve değişik ülkelerde çok sayıda bilim, kültür ve sanat insanı tarafından makaleler yazılmış, bildiriler sunulmuştur². Rusça, İngilizce, Almanca, Japonca, Felemenkçe gibi yabancı dillere çevrilen şiirleriyle geniş okuyucu kitlesine kavuşmuştur. Hakkında yapılan çalışmalarda onun “Türk Dünyası Şairi”, “Sevgi Şairi” ve “Cinas Şairi” olduğunu belirten değerlendirmeler dikkat çekmektedir. Durbilmez / Ozantürk, özellikle Azerbaycan, Özbekistan, Tataristan, Kazakistan Türkçeleri başta olmak üzere çeşitli Türk lehçe ve şivelerine aktarılan / uygunlaştırılan şiirleriyle “Türk Dünyası Şairi” olarak tanınır. “Türk Dünyası Şairi” olarak tanınmasında Türk kültür coğrafyasını kucaklayıcı, birlik ve beraberlik duygularıyla yazdığı şiirler etkili olmuştur. Şiirlerinde insan sevgisi belirgin bir yer tuttuğu için “Sevgi Şairi” olarak da bilinir. Türk şiirinin geleneksel yapılarından yararlanarak kendine özgü yeni biçim ve türler oluşturmasıyla da dikkat çeker. Özellikle Türkçenin zengin imkânlarından yararlanarak oluşturduğu kimi şiirleriyle, cinas sanatının yaşayan usta şairi olarak ünlenir. Kısaca özetlediğimiz bu özellikleri kazanmasında, edebiyat bilimi ve edebiyat sanatı çalışmalarını bir arada sürdürmesinin etkisi olağandır. Bilindiği gibi, ilk şiir kitabı 1984 yılında yayımlanır. Aradan geçen kırk yıllık süre içinde Türkiye, Azerbaycan ve Özbekistan’da yayımlanan şiir kitaplarını -ilk baskılarına göre- şöyle sıralayabiliriz: 1.*Vatanımın Bağrında / Şiir Tomurcukları* (1984), *Huzura Hasret* (1988), *Öze Çağrı* (1993), *Yârname* (2002), *Sürmeli Yarım* (2009, Azerbaycan Türkçesine akt. E. İskenderzade ve T. Musayeva), *Birname* (2011), *Turnalar/ Türk Dünyası Şiirleri* (2012), *Çağlayan s/Özler: Öze Dönüş* (2021), *Sürmeli Yâr* (2021), *Gönül Coğrafyamızda -Dede Korkut Ruhuyla-*(2021), *IshqShamoli* (2023, Özbekistan Türkçesine akt. U. Khaldarova).

“Birlik Türküsü”, âşık tarzı Türk şiiri geleneğinden yararlanılarak oluşturulan bir destandır. Bu destanı yazan şair, âşık sanatı ve edebiyatı alanında yüksek lisans (Durbilmez 1993) tezi hazırlamış bir bilim adamıdır. Babası (Türkmenoğlu) ve babasının dedesi (Şifai) de âşık sanatı temsilcileri arasında yer alan Ozantürk / Durbilmez, âşık edebiyatı alanında çok sayıda eser vermiş (Erol, 2017: 13-19), bir devlet kurumu olan Azerbaycan Âşıklar Birliği’nin de üyeleri arasında yer almıştır³. İlk akademik kitabı olan Taşpınarlı Halk Şairleri (Durbilmez1998b) ile başlayan çalışmaları arasında âşık edebiyatında şiir sanatı (Durbilmez, 2020a ve 2020b) ve temsilcileri konulu kitapları özel bir yer tutmaktadır. Ayrıca gelenekli Türk anlatıları (2017), Türk Dünyası kültürü I-II (2017 ve 2019) ve Türk kültür coğrafyası (2019) gibi ortak Türk kültürü konularında yoğunlaşan çalışmaları da bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle “Birlik Türküsü” ozanı / şairi; “halkbilimci kimliğiyle bu konularda araştırma yapan, araştırmalarını bildiri, makale, kitap olarak yayımlayan, bilgi birikimini lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine de aktaran bir bilim insanıdır. Bu konulardaki birikimini sanatçı kişiliğiyle de birleştiren Durbilmez / Ozantürk, bilge bilgin kimliğini sanat çalışmalarına da yansıtmaktadır.” (Aydn, 2023: 184).

“Birlik Türküsü”, destanı ozanı / şairi, Alevî- Bektaşî merkezli derviş tarzı Türk edebiyatının Balkan Türkleri arasındaki güçlü temsilcilerinden Muhyiddin Abdal ve eserleri (Durbilmez, 1998a) konusunda da doktora tezi hazırlamıştır⁴. Alevî- Bektaşî Kültürü ve Cemevi Başkanı Ali Rıza Özdemir “Bayram Durbilmez’in Alevilik ve Bektaşilik Araştırmalarına Katkısı” (2023: 163-182) başlıklı makalesinde, “Birlik Türküsü” şairinin, Alevî- Bektaşî merkezli derviş tarzı Türk edebiyatına bilim insanı kimliğiyle de önemli katkılarda bulunduğunu örneklerle göstermektedir. Özdemir, uzun bir araştırma sonucu hazırladığı anlaşılan makalesinin sonuç kısmında şu cümlelere de yer vermektedir:

“Prof. Dr. Bayram Durbilmez, Alevilik araştırmalarına yaptığı çok sayıda çalışma ile katkı sunmuştur. Onun konuyla ilgili çalışmaları, Alevilik alanında ihtisaslaşmış birçok akademisyenden daha fazladır. O, çalışmalarında ya birçok meseleyi vuzuha kavuşturmuş yahut birçok problemin çözümüne katkı sunmuştur. Muhyiddin Abdal, âşıklık geleneği, fütüvvetnameler ve Kerbela katliamı etrafında kümelenen çalışmaları, genel olarak İTC geleneği içinde değerlendirilebilir. Bununla birlikte Durbilmez, Alevî-Bektaşî kaynaklarına, özellikle

alanı olması itibariyle Alevî-Bektaşî ariflerinin şiirlerine sıklıkla başvurmuştur. Alevîlik araştırmalarının önemli kısmında görülen Alevîlere ve Alevîliğe yönelik rencide edici dil, Durbilmez'in eserlerinde görülmez. Bilakis o, Türk kültürü içinde değerlendirdiği Alevî kültürünü akademik sorumluluğu ihmal etmeden çok yerde yüceltir ve onu milli birlik bağlamında önemli bir mevkiye koyar. Milli birlik için dur bilmeden çalışan ve üreten Türk milletinin evladı Bayram Durbilmez'in bu çabaları şüphesiz takdire şayandır. (...) Özellikle 'Tekke edebiyatı' kavramının yerine geliştirdiği 'Derviş tarzı Türk edebiyatı' terimi uzak olmayan bir gelecekte konunun uzmanları tarafından sıklıkla gündeme getirilecektir." (Özdemir, 2023: 176).

Bu makalede, "Birlik Türküsü" destanından yola çıkılarak "Türk Müslümanlığı ve kültürü" (Özdemir, 2023: 163) çerçevesinde Alevî- Sünnî kardeşliği ile ilgili elde edilen bulgular analiz edilecektir. Metin merkezli bir tahlil çalışması özelliği taşıyan makalede, şiirin teknik ve estetik özellikleri ile ilgili bilgiler verilecek ve içerik çözümlemesi yapılacaktır⁵.

1. Birlik Türküsü Destanı

1.1. Destan Metni

Kin atını süre süre
Canlar yandı uzun süre
Yâr yaraya merhem süre
Söndürelim bu alevî
Beden Sünnî, can Alevî

Sahip ol can kola, ele...
Rüsva olma sakın ele!
Huzur gele cennet ele
Söndürelim bu alevî
İlik Sünnî, gen Alevî

Her geleni deme dile!
Özen göster soylu dile
Nefse uyup, düşme dile!
Söndürelim bu alevî
Şeref Sünnî, şan Alevî

Berk ol ele, dile, bele!
Can, özünü aşka bele!
Köz düşmeden çamlı bele
Söndürelim bu alevî
Güneş Sünnî, tan Alevî

Sevgi çiçek, gönül yayla
Bu yaylada sen de yayla
Ateşli ok atma yay'la
Söndürelim bu alevî
Yıldız Sünnî, Gün Alevî
Belki dostun, belki yârın
Eşiğinde dipsiz yar'ın
Çok geç olur belki yarın
Söndürelim bu alevî
Vücut Sünnî, ten Alevî

Bölünmekle alınmaz hak
Bir yaratmış insanı Hak
"Dört kitabın dördü de hak"
Söndürelim bu alevî
Damar Sünnî, kan Alevî

Gönüller bir, biz yan yana
 Sevgi salsak dört bir yana
 Masum canlar niçin yana?
 Söndürelim bu alevî
 Mutlu Sünnî, şen Alevî

Ozantürk' üm Türkçe dilim
 İkiliğe dönmez dilim...
 Bölünmeden dilim dilim
 Söndürelim bu alevî
 Özüm Sünnî, ben Alevî (Durbilmez, 2021: 131- 132; URL-1)

1.2. Destan Metninde Görülen Teknik ve Estetik Özellikler

Türk kültür varlığının önemli bir bölümünü oluşturan âşık edebiyatı, asırlar süren deneyimlerden geçerek biçimlenmiş, kendine özgü icra töresi, geleneğe dayalı yapısı, âşık olmak ve âşıklığı sürdürmek için belirli kuralları olan bir edebiyat koludur (Artun, 2008: 9). Bu bakımdan “*Âşık Edebiyatı bireysel bir edebiyat olduğu kadar bir gelenek edebiyatıdır*” (Günay, 2021: 42).

Ozan-baksı edebiyat geleneğinin İslamiyet’ten sonra tasavvufi düşünce, Osmanlılar dönemi yaşama biçimi ve kabulleriyle birleşmesinden doğan âşık edebiyatı, önceleri dini-tasavvufi halk edebiyatı ekseninde varlık gösterirken 15. yüzyılın sonlarından itibaren sosyal ve siyasi nedenlerden dolayı yeni bir oluşum içine girerek kendi kimliğini şekillendirmiştir (Artun, 2013: 2). Bu durumun ortaya çıkmasında üç süreç etkili olmuştur. Bunlar: “*Kutsallıktan arınma, kültürel farklılaşma ve halkın yeni coğrafyada yerleşik düzenle bireyselleşmesidir*” (Artun, 2009: 29).

Yapılan araştırmalarda Alevî ve Bektaşî geleneğinde eski Türk inanç ve pratiklerinin diğer tarikatlara oranla daha büyük yer tuttuğu görülmüştür. Böylece eski Türk edebiyatı geleneğinin bir uzantısı olan âşık edebiyatı, Bektaşî tarikatı mensupları arasında yayılıp yeşermiş, yeni kültür ve dinin etkisi altında bir ölçüde değişerek yeniden şekillenip gelişmiştir (Günay, 2021: 52).

Konargöçer yaşama biçiminden yerleşik hayata geçilmesiyle kurulan yeni toplum düzeninde oluşan şehir ve kasabalar destan anlatıcısı olan ozanın yerine âşık tipinin geçmesine yol açmıştır. Böylece konargöçer toplumun ürünü olan epik şiir, yerini yerleşik düzenin ürünü olan âşık şiirine bırakmıştır (Artun, 2013: 2).

Saz şiiri olarak da adlandırılan âşık şiiri, Türk halk şiirinden, derviş tarzı Türk şiirinden ve klasik Türk şiirinden izler taşır. Âşık şiirinde yaşayan Türkçe ile Arapça ve Farsça karışımı Osmanlı Türkçesini, aruz ve hece ölçülerini, sözlü ve yazılı edebiyat kaynaklı nazım biçimlerini bir arada görmek mümkündür (Durbilmez, 2020a: 30).

En olgun örneklerini vermeye başladığı 16. yüzyıldan bugüne âşık edebiyatı, Türk kültürünün bütün katmanlarınca özümsemiş ve çağlar boyu toplumun ortak kültür kodlarını oluşturan önemli bir kurum olmuştur (Artun, 2009: 31). Elinde sazı ile diyar diyar gezen âşık, kahvehanelerde, köy odalarında, hanlar, kervansaraylar, tekke ve medreselerde sadece insanların eğlence ihtiyacını karşılamakla kalmamış, aynı zamanda toplumu, bilgilendirme, bilinçlendirme gibi işlevleri de yüklenmiştir. Bu nedenle insana ve topluma dair hemen her konu âşık şiirinde kendine yer bulmuştur⁶.

Akademik ve sanatsal çalışmaları ile âşık edebiyatı geleneğine hâkim olan Durbilmez’in “Birlik Türküsü” destanı, âşık tarzı destan geleneğine uygun olarak oluşturulmuş bir destandır. Birlik Türküsü ozanı Ozantürk, bilim adamı kimliğiyle âşık tarzı destanların teknik ve estetik özelliklerini inceleyen bazı akademik kitapların da yazarıdır⁷. Bu araştırmanın inceleme konusu olan Birlik Türküsü destanında öne çıkan teknik ve estetik özelliklerle ilgili tespitlerimizi şöyle sunabiliriz:

1.2.1. Teknik Özellikler

Köken itibarıyla Farsça olan destan kelimesi, âşık şiirinde yaygın olarak kullanılan nazım türlerinden biridir. Büyük çoğunluğu 11 ve 8 heceli koşma biçiminde yazılan / söylenen destanların çok az bir bölümü mani ve divanî şeklindedir. En az 5 veya 7 dörtlükten oluşan destanların, 130-150

kıtaya kadar olan hacimli örnekleri vardır. Herhangi bir konu sınırlaması olmadan âşık tarafından destan yapmaya değer bulunan bir olay veya kavramla ilgili destan oluşturulabilir (Çobanoğlu, 2021: 22)⁸.

Destanın nazım birimi dördlüktür. Kullanılan hece kalıbına ve durak yapısına göre “koşuk-destan”, “semaî-destan”, “koşma-destan”, “mani-destan” gibi isimler alabilir. Mani biçiminde kafiyeleşen destanlarda (aaxa / bbxb / ccxc..) ayak birliği bulunmamakla birlikte bu dördlükler arasında konu bütünlüğü vardır (Durbilmez, 2020b: 181-187).

Birlik Türküsü destanının nazım birimi beşlik/muhammestir. Dokuz bentten oluşan destanın her bendi beşer dizelidir. Kafiye örgüsü aaab_nb, cccb_nb, çççb_nb, dddb_nb, eeeb_nb, fffb_nb, gggb_nb, hhhb_nb, ıııb_nb biçimindedir. Her dize, hece ölçüsünün 8’li kalıbıyla oluşturulmuştur. Bütün dizeler 4+4 şeklinde kurulan bir durak yapısına sahiptir. Bu özellikler göz önüne alındığında nazım biçimi semaî-destandır⁹. Nazım türü ise hikmet / hikmetlemedir¹⁰.

Âşık şiirinde ahengi sağlayan unsurların başında “ayak” yer alır. Âşık şiirinde genellikle ilk dördlüğün ikinci dizesinde başlatılan, bütün dördlüklerin son dizelerinde yarım, tam, zengin ve cinaslı kafiyeleşen vücuda getirilen yahut dizenin tamamında aynen tekrarlanan sözlerle oluşturulan ve dördlüklerin mihengi durumunda olan kafiye “ayak” denir (Kaya, 1999: 348). Şiirin çekirdeğini oluşturan ayak dizeleri ya her bendin sonunda tekrar edilir ya da ayak dizeleri arasında kafiye veya kafiye+redif birliği sağlanarak bentler birbirine bağlanır. Ayak dizeleri şiirin çekirdeğini oluşturmakla kalmaz. Şiirde ses ve anlam birliğini de sağlar. “ana uyak / kafiye” olarak da adlandırılan ayak, bentleri birbirine bağlayarak büyük ölçüde nazım şeklinin oluşmasına da yardımcı olur (Durbilmez, 2020b: 118).

Birlik Türküsü destanı bütün uyakları ve ayakları cinaslı olduğu için tecnis destandır. Hece ölçüsünün 4+4=8’li kalıbıyla yazıldığı için semai destan özelliği gösterir. Düz semai-destanlar dörder dizeli bentlerle oluştuğu hâlde Birlik Türküsü destanı beşer dizeli bentlerden oluşmaktadır. Çünkü bu destanın dördüncü dizesi olan ayak dizesiyle cinaslı bir yapıya sahip olan ikinci birer ayak dizesi eklenmesiyle oluşturulduğu görülür. Bu hâliyle, her bentte ikişer ayak dizesi bulunmaktadır. Bu ayak dizelerinden ilki her bendin dördüncü, ikincisi ise her bendin beşinci dizesidir. İlk ayak dizesi her bendin dördüncü dizesi olarak yinelenişi için “yineleme ayak” (Durbilmez, 2020b: 118) özelliği gösterir. Her bendin beşinci dizesini oluşturan ikinci ayak dizeleri ise hem ilk ayak dizesiyle sesteş (cinaslı), hem de kendi aralarında uyaklı bir yapıya sahiptir. Kendi aralarında uyaklı bir yapıya sahip olan ikinci ayak dizeleri “yenileme ayak” (Durbilmez, 2020b: 118) özelliği taşır¹¹. Yenileme ayak özelliği gösteren dizelerde geçen can, şan, gen, tan, gün, ten, kan, şen, ben sözcükleri birbiriyle uyaklıdır. Bu sözcüklerden sonra geçen “Alevî” sözcüğü ise her dizede aynı işlevde tekrar ettiği için ayrıca redif özelliği de gösterir. Her bendin ilk üç dizesi kendi aralarında sesteş kelimelerden oluştuğu için dokuz bendin dokuzunda da cinaslı uyak bulunmaktadır.

1.2.2. Estetik Özellikler

Yukarıda da belirtildiği gibi Birlik Türküsü destanı, bütün uyakları ve ayakları cinaslı bir destandır. Destanda vezin yapısı, dizelerin durak yapısı, tekrarlamalar, ikilemeler, sesteş sözcükler ve sözcük grupları, aliterasyon ve asonans zenginliği, sözcüklerin birbiriyle uyumu, başka edebiyat sanatlarından yararlanma gibi estetik özellikler belirgindir. Şiirlerinde simgelerden de ustalıkla yararlanabilen Ozantürk, Türk Müslümanlığı çerçevesinde pekişen Alevî-Sünnî kardeşliğini dile getirirken de zaman zaman simgelere başvurmuştur. Aslında “Ozantürk”ün şiirlerde kullandığı her bir simge, milli kültürün unsurudur. Simgelerde bireysel algıdan ziyade milli algılar ön plana çıkmaktadır. Ozantürk, Türkler arasında gönül birliği kuracak milli simgelere yer vermiştir” (Albayrak, 2022: 341 ve Albayrak, 2023: 92).

Birlik Türküsü destanının yer aldığı “Gönül Coğrafyamızda –Dede Korkut Ruhuyla–” kitabındaki söz varlığı üzerine bir değerlendirmede bulunan Ayvaz, kitapta bulunan şiirleri “Ozantürk”ün kaleminden süzülen soylamalar” olarak adlandırarak Ozantürk’ü “Çağdaş Dede Korkut” olarak görür (Ayvaz, 2023: 142). Bu şiirleri sebebiyle Ozantürk’ten “sözcükleri bütün evren manalarıyla kullanabilen, okurunu kendi doğrultusunda yönlendirirken bunu, ona fark ettirmeden yapabilen, deha seviyesinde bir zekânın ürünü olduğu âşikâr, şair Ozantürk” olarak söz eder (Ayvaz, 2023: 142). Nitekim Ozantürk, Atatürk’ün “Bağımsızlık benim karakterimdir!” sözünden yola

çıkarak yazdığı bir destanda Oğuz Kağan ile Atatürk ve Dede Korkut ile Ozantürk arasında bağ kurmaktadır: “Ben Oğuz Kağan’ım, ben Atatürk’üm / Yüreklerde sevgim, dillerde türküm / Ben Dede Korkut’um, ben Ozantürk’üm / “Bağımsızlık benim karakterimdir!” (Durbilmez, 2021: 111)

Tarihî olaylara ve tarihî şahsiyetlere değinerek estetik birikimini daha derinlikli hâle getiren şair / ozan bu birikimi yeni nesillere ustalıkla aktarmaya çalışır. Söz gelimi; dört dizelik bir şiirde ulu önder Atatürk’ün bu kadar güçlü anlatıldığı az sayıda şiir örneği bulunabilir: “Damarında Türk kanı, karakteri İstiklâl / Dalgalandıkça gökte selâmlar nazlı hilâl / Cennet Türkiye’mizin deniz gözlü mimarı / Milletimin gönlünde yaşar Mustafa Kemâl” (Durbilmez, 2021: 44).

Millî destanlarda geçen olay ve motiflerden de ustalıkla yararlanır. Sözgelimi; Çanakkale mücadelesini anlattığı bir destanda, Çanakkale zaferi ile Türklerin demir dağı eritip Ergenekon’dan çıkışını anlatan Ergenekon destanı arasında bağ kurarak Türklerin tarihten bu yana asla esareti kabul etmeyen ve vatanını korumaktan geri durmayan bir millet olduğuna vurgu yapar:

“Türk’e zincir vurulmaz Ergenekon’dan beri / Dört tarafı dağ olsa vazgeçip dönmez geri! / Bir ateş denizinde Çanakkale mahşeri / Vatanı terk edip de başka yurda göçülmez / Al kanlarla yazıldı: “Çanakkale geçilmez!” (Durbilmez, 2021: 48).

2. Birlik Türküsü Destanı Üzerine Bir Çözümleme

Bayram Durbilmez, “Birlik Türküsü Destanı” başlıklı eserinin tamamında Alevî-Sünnî birlikteliğine vurgu yaparak bu iki zümreden birinin diğerinden ayrılamayacağını kurduğu sembolik dille anlatır. Destanın ilk bendinde yer alan “Beden Sünnî / Can Alevî” mısraları bu birlikteliği anlatan ilk vurgudur. Destanın ilk bendi Alevî ve Sünnî zümrelere bir çağrı özelliği taşımaktadır. Ozantürk, bu zümrelere mensup insanların “beden” ve bedeni diri tutan “can” gibi birbirlerini tamamladıklarını ifade eder. Bu ifade öncelikle “Bir olalım, iri olalım, diri olalım” öğretisini akla getirir. Ancak bir olarak iri olunur yani birlik içinde hareket edilerek büyük bir toplum oluşabilir ve bu birlik sürekli oldukça diri olunabilir yani hayatta kalınabilir. Bu sebeple Alevî ve Sünnî zümrelere mensup her birey birlik beraberlik içinde hareket etmelidir. İşte bu anlayışla Ozantürk, yazdığı destanda tıpkı “beden” ve “can” bütünlüğü gibi Alevî ve Sünnî insanlar bir araya gelirse, Alevî zümreleri Sünnîlere, Sünnî zümreleri Alevîlere karşı ötekileştirerek karşı karşıya getirme çabasına düşen ayrımcı güçlere yeni fırsatlar tanınmamış olacağını anlatır¹².

Bilindiği gibi, Türk kültürüyle şekillenen ve Müslümanlık içinde kendine özgü inanma ve inançlarını yaşama biçimleri ile öne çıkan Alevî ve Sünnî Türkler arasında zaman zaman oluşturulmak istenen kin ve nefret söylem ve eylemleri çok canlar yakmış, gönüller yıkmış, kırgınlıklar ve dargınlıklara yol açmıştır. Destanda, Türk milletini oluşturan Alevî ve Sünnî zümreleri birbirine düşürenlerden söz edilirken “kin atını sürmek” sözüne yer verilir. “Canlar yandı”, “yara” gibi sözlerle birlikte düşünüldüğünde, “at sürmek” saldırmak, “kin atı sürmek” ise kinle, nefretle saldırmak olarak yorumlanabilir. Dizede geçen “süre süre” yinelemesi ise bu tür saldırıların zaman zaman tekrarlandığını ifade eder. “Canlar yandı uzun süre” dizesinde, ayrı gayrı olmaya yönlendirme çabalarının tarih boyunca zaman zaman alevlendirilmeye çalışıldığına da dikkat çekilir. Kandan, kinden, can yakmaktan beslenen ayrımcılar tarafından açılan yaralara merhem sürülmesi, yeni yaralar açılmaması için, canlar yakan kin ve nefret alevinin söndürülmesi gerektiği belirtilir. Bu düşmanlığı bitirecek ve yaraya merhem olacak yâr da sözü edilen Alevî ve Sünnî kardeşlerin kendilerinden başkası değildir. Bu sebeple Türk milletinin bir ve beraber olmasını hazmedemeyen ayrımcıların kin ve nefret dili oluşturma çabalarına karşı Alevî ve Sünnî zümrelerin sevgi, barış, uzlaş, hoşgörü diline, yoluna yönelmeleri öğütlenir. “Söndürelim” sözü, oluşturulmak istenen yangını Alevî ve Sünnî zümrelerin birlikte hareket ederek söndürebilecekleri anlamına gelir. Bu bentte geçen “Söndürelim bu alevi!” sözleri her bendin dördüncü dizesi olarak yinelenir. “Yineleme ayak”¹³ özelliği taşıyan dördüncü dizelerde tekrarlanan bu çağrı, Alevî-Bektaşî kültür çevrelerinde yetişen ve millî birlik fikrinin en önemli temsilcilerinden biri olan Âşık Veysel Şatıroğlu’nun “Yezit nedir ne Kızılbaş? / Değil miyiz hep bir kardaş? / Bizi yakar bizim ataş /Söndürmektir tek çaresi” (Şatıroğlu, 1970: 62) diye seslendiği çağrısıyla aynı sestir. Bu çerçevede Ozantürk, insan sevgisi ve Alevî-Sünnî kardeşliği noktasında konuyu ele alış biçimi bakımından Âşık Veysel’i takip eder.

Destanın ikinci bendinde geçen “al bayrak”, “cennet el”, “ele rüsva olmak” şeklinde ifade bulan kelime gruplarının her biri şiirin anlam dünyasında önemli bir yere sahiptir. Bilindiği gibi

bayrak, üzerinde çeşitli semboller ve renkler bulunan bir bez parçasından ibaret değildir. Türk milleti için ay yıldızlı al bayrak milli birliği, bağımsızlığı ve bu bağımsızlık için verilen onurlu mücadeleyi simgeleyen bir semboldür. Bayrağını kaybeden bir toplum, bağımsızlığını da kaybetmiş demektir. Bu nedenle bu topraklarda yaşayan her birey bayrağına sahip çıkmalı ve onun altında birleşmelidir. Nice büyük mücadelelerle kurulan bu “cennet el”, ancak ve ancak birlik ve beraberlikle ayakta kalacaktır. İçeride ve dışarıdaki düşmanlardan korunmanın, ilelebet var olmanın en önemli koşullarından biri de budur. Etnik kökeni, mezhebi, inancı ne olursa olsun kardeşlik bağıyla bir arada olan milletlerin bölünmesine, Ozantürk’ün sözleriyle “ele rüsva olmasına” imkân yoktur. Bu bakış açısıyla Ozantürk, aynı vatanda yaşayan Alevî ve Sünnî insanlarımızın ay-yıldızlı al bayrak altında birleşmelerini ve ayrımcılara fırsat vermemelerini belirterek onları birliğe çağırılmaktadır. Ozantürk bu bentte aynı zamanda “eline, diline, beline sahip ol!” öğretisinde geçen “eline sahip ol!” sözüne telmihte bulunmaktadır. Bilindiği gibi “el” sözünün Türk kültür coğrafyasında “insan organı” anlamı ile birlikte “yurt”, “halk”, “devlet” anlamları da bulunmaktadır (Durbilmez, 2024: 55-56). “Cennet el” derken “el” sözünün “vatan, memleket, yurt, devlet” anlamlarına değinen Ozantürk, “Sahip olmak gerek ele” dizesinde Türk yurduna, Türk halkına, Türk devletine sahip olmak gerektiğini de belirtir. Bu değerlere sahip olunursa, Türk milletini ayırmak isteyen yabancı güçlerin alevlendirdiği yangın da sönecektir. Alevî ve Sünnî zümrelerin kardeşliğine vurgu yapan Ozantürk bunu “ilik” ve “gen” uyumuyla izah eder. Her iki zümreye mensup insanların bir araya gelerek Türk milletini oluşturduklarını düşünen Ozantürk, “Söndürelim bu alevi” çağrısını yineler. Ozantürk’ün birliğe çağrısı ile Âşık Veysel’in şu çağrısı birbirini tamamlar niteliktedir: “Birleşiriz bir bayrağın altında / Biz Türklerin ikilik yok aslında / Yanar tutuşuruz vatan aşkında / Hepimiz bu yurdun evlatlarıyız” (Kaya, 2011: 346).

Destanın üçüncü bendi “eline, diline, beline sahip ol!” öğretisinde geçen “diline sahip ol!” sözünden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Ozantürk birliğe çağrısını sürdürürken “Her geleni deme dile” uyarısında bulunur. “Dil” sözünün anlam zenginliğini bilen Ozantürk, dilin “tat alma ve konuşma organı” anlamı ile birlikte “millî lisan / Türkçe” ve “gönül” anlamlarını da vurgular (Durbilmez, 2024: 56-57). Kötü sözlerin gönül kırgınlıklarına yol açtığını, gönül kırgınlıklarının birlik ve beraberlikleri zedelediğini bilen Ozantürk, “Özen göster soylu dile” derken, Alevî ve Sünnî zümrelerin birbirlerine karşı kem söz, kırıcı söz kullanmamaları, iftira etmemeleri gerektiğini belirtir. Bu dizede geçen “soylu dil” sözünün birkaç anlamı vardır. Ozantürk, konuşurken diline özen gösteren kişilerin asaletli olduklarını ifade eder. Soylu insanların başka insanların şerefine dil uzatmayacaklarını, başka inançlara mensup kişilere hakaret etmeyeceklerini dolaylı olarak belirtir. Dizede geçen “soylu dil” sözüyle vurgulanan diğer bir anlam ise başkadır. Burada dile getirilen “soylu dil”, millî lisanımız olan Türkçedir. Destanda Türkçeye özen gösterilmesi, Türkçenin zenginliklerine sahip çıkılması öğütlenir. Alevî ve Sünnî yurttaşlarımız tıpkı şeref ve şan gibi birbirini tamamlayan iki unsurdur. Bu yüzden şerefli, şanlı Alevî ve Sünnî insanlarımızın nefse uyup dile düşmemeleri gerektiği uyarısında bulunan Ozantürk, barış, birlik, kardeşlik vurgusunu “Söndürelim bu alevi” çağrısı ile yineler.

Destanın dördüncü bendi, “eline, diline, beline sahip ol!” öğretisinde geçen “beline sahip ol!” sözüne vurgu yapar. “El” ve “dil” sözcüklerinin olduğu gibi “bel” sözcüğünün de birçok anlamı vardır. Destanda “Ozantürk” mahlasını kullanan Bayram Durbilmez’in “Ahilik Yolu ve Bu Yolum Yoldaşları” (Durbilmez, 2024: 54-57) başlıklı makalesinde “bel” sözünün anlamlarına da değinilmektedir. “Bel” sözcüğünün beden anlamı dışında, toprak / çalışma (üretme) ve soy anlamları da bulunmaktadır. “Berk ol ele, dile, bele” dizesinde geçen “bel” sözcüğünün “nefsine yenik düşmeme; töre, gelenek ve göreneklere uygun olmayan ilişkilerden uzak durma”, soyuna sahip olma anlamları belirgindir. Bilindiği gibi tasavvufta “soy”, inanç kökenleri anlamında, Hz. Ali’ye uzanan yoldur. Yol soyundan başka bir de “bel soyu” bulunmaktadır. Durbilmez’in de bir makalesinde belirttiği gibi, “Aynı kökten gelen aile bireyleri ve akrabalar ile soyağacına sonradan aşıl原因an hısımlar beldeş olarak bilinir” (2024: 57). Destanda geçen “bel” sözcüğü, “aile bireyleri ve akrabalar”dan oluşan bel soyunu, yani biyolojik soyu da karşılar. Dar anlamda “aileye sahip olma” anlamına gelen “beline sahip olma”, geniş anlamda “milletine sahip olma” anlamına da gelir. “Can, özünü aşka bele” dizesinde ise özünü gerçek aşkla bezeyerek beline sahip olanların nefesine köle olmayacakları ayrıca vurgulanır. “Rahmet yağar çamlı bele” dizesinde “bel” sözcüğünün toprağı kazmak, işlemek (ekmek, ağaç vs. dikmek) gibi anlamları öne çıkmaktadır. Ayrıca “çamlı bel”

sözyle belin “dağın ortası, yamacı” anlamları da dile getirilmektedir. Alevî ve Sünnî yurttaşların birbirini tamamlayan iki unsur olduğunu bu bentte “güneş” ve “tan” ifadeleriyle anlatan Ozantürk, birlik ve beraberlik ortamında çalışıp üreten insanların her yeni güne umut ışıyla başlayacakları düşüncesiyle “Söndürelim bu alevî” çağrısını yineler ve bu yangının birlik rahmetiyle (yağmuruyla) söndürüleceğini belirtir. Ozantürk’ün bu çağrısı Âşık Veysel’in: “Çalışalım kurtulalım buhrandan / Nedir senlik benlik usandık candan / Irkımız neslimiz aynı bir kandan / Yurdun yaraların saralım kardaş” (Şatıroğlu, 1970: 63) dizelerindeki çağrısıyla birbirini tamamlar niteliktedir.

İkinci, üçüncü ve dördüncü bentleri bir arada değerlendirdiğimizde, Alevîlik ve Hacı Bektaş Velî yolunun temel öğretilerinden “eline, diline, beline sahip” insanlar ile Türk kültür coğrafyasına mensup bütün insanlar kardeşler¹⁴. Eldeş, dildeş ve beldeş insanların aralarında inanç farklılıkları bulunsun bile bu farklılıklar “hasım” olmayı gerektirmez. Nitekim Türk kültür coğrafyasında tarih boyunca sevgi, saygı, barış, hoşgörü, anlayış ve uzlaşma öğütleyen zengin bir ortak kültür oluşmuştur (Durbilmez, 2007b: 589-609).

Destanın beşinci bendi, Alevî ve Sünnî zümrelere mensup insanların kardeşlik duygusunu pekiştiren güç kaynağının sevgi olduğunu dile getirir. Gönül yaylaya, sevgi ise gönül yaylasında açan rengârenk çiçeklere benzetilir. Sararıp solan ve karla, buzla kaplanan yaylalar bahar mevsiminde nasıl yeniden canlanıp çiçekleniyorsa, sevgi, saygı, barış, hoşgörü, anlayış ve uzlaşısıyla birbirine yaklaşan gönüllerde de sevgi çiçekleri açmaya başlayacaktır. Alevî ve Sünnî zümrelere mensup insanlara çağrıda bulunan Ozantürk, farklı inançlara sahip insanları gönül yaylasının farklı çiçeklerine benzeterek “bu yaylada sen de yayla” sözlerine yer verir. Farklılıkların bir araya gelmesiyle oluşan sevgi ve barış ortamına “ateşli oklar” atılmaması gerektiği uyarısında bulunan Ozantürk, “çiçek”, “yayla”, “yaylada yaylamak”, “yıldız” ve “gün” sözlerini bir arada kullanarak bahar mevsiminde cennete dönen Türk yurdunu gözler önüne sermeye çalışır. Burada geçen “yıldız” ve “gün” sözcükleri, Oğuz Kağan’ın çocukları olan Gün ve Yıldız’ı da akla getirir. Ozantürk, destanın ikinci, üçüncü ve dördüncü bentlerinde vurguladığı gibi “eline, diline, beline sahip ol” öğretisinde yer bulan eldeş ve dildeş olan Alevî ve Sünnî Türklerin aynı zamanda beldeş olduklarını, Oğuz Kağan’ın çocuklarından söz ederek anlatır. Sünnî ve Alevî zümreleri Oğuz Kağan’ın çocukları olan Yıldız ve Gün’e benzetir. Oğuz Kağan’ın çocukları arasına ikilik sokmaya çalışan şer güçlere karşı birlik çağrısını yineler¹⁵.

Destanın altıncı bendinde Alevî ve Sünnî zümrelere mensup insanların birliğini vücut ve ten birlikteliği ile açıklayan Ozantürk, ayrılık alevî hemen söndürülmezse, yarına bırakılırsa çok geç kalınmış olabileceğini ifade eder. Ozantürk, bu bentte yâr/yar sözcüğünü farklı anlamlarda kullanır. İlk dizede sevgili/eş anlamında kullanılan yâr sözcüğü, ikinci dizede uçurum anlamıyla karşımıza çıkar. Alevî ve Sünnî yurttaşlar arasındaki ayrılık alevinin söndürülmesi ertelenirse, bu yangından etkilenen dostların, eşin/sevgilinin her an dipsiz bir uçuruma sürüklenebilecekleri uyarısında bulunur. Bilge ve bilgin bir insanın bu çağrısı Alevî ve Sünnî zümrelerin birbiriyle “dost”, “yâr” kalmasını “İncinsen de incitme” öğretisi ışığında dile getirir. Ozantürk, bütün Türkleri birliğe çağırdığı “Öze Doğru” adlı şiirinde de çağrısını sürdürür: “Yuvarlanma dipsiz yara / Birlik sağla, işe yara! / Öldürmeden derin yara / Ey Türk; titre, özüne dön!” (Durbilmez, 2021: 6). Benzer bir bakış açısıyla aynı birlik çağrısı Âşık Veysel’in dizelerinde de kendine şöyle yer bulur: “Hedef alıp dövuştüğün kardaşın / Seni yaralıyor attığın taşın / Topluma zararlı yersiz savaşın / Hepimiz bu yurdun evlâtlarıyız” (Kaya, 2011: 346).

Destanın yedinci bendinde Alevî ve Sünnî zümrelerin damar ve kan birlikteliği gibi birbirini tamamladığı dile getirilir. Damarı olmayan kan, kanı olmayan damar nasıl görevini yerine getiremezse, yaratanın bir yarattığı insanlar da inanç farklılıkları nedeniyle birbirinden ayrılmaya kalkıştıklarında, kanın damarda kalmayacağı, damarında kan kalmayan canların da yaşayamayacakları belirtilir. Haksızlığa uğradığını düşünen insanların haklarını bölünerek kazanamayacakları uyarısında bulunulur. Âşık Veysel Şatıroğlu’nun “Bizi yakar bizim ataş / Söndürmektir tek çaresi” çağrısına “Söndürelim bu alevî” çağrısıyla cevap veren Ozantürk “Birlik Türküsü” destanının bu bendinde “Bölünmekle alınmaz Hak / Bir yaratmış İnsanı Hak / Dört kitabın dördü de hak” diyerek yanıt verir. Bu bentte “Dört kitabın dördü de hak” dizesine yer verilmesi, Âşık Veysel Şatıroğlu ile Ozantürk arasındaki bağ ile ilgili düşüncemizi pekiştirir. Ozantürk, Alevî-Sünnî kardeşliğini işlerken konuyu ele alış bakımından Âşık Veysel’i takip eder. “Metinlerarasılık”

açısından da değerlendirilebilecek bir yaklaşımla Âşık Veysel'in şiirinde geçen "Dört kitabın dördü de Hak" dizesine yer veren Ozantürk, Âşık Veysel'in şu dörtlüğüne işaret eder: "Kuran'a bak İncil'e bak / Dört kitabın dördü de Hak / Hakir görüp ırk ayırmak / Hakikatte yüz karası" (Şatiroğlu, 1970: 61). Âşık Veysel'in "Allah birdir Peygamber Hak / Rabbül âlemindir mutlak / Senlik benlik nedir bırak / Söyleyim geldi sırası" (Şatiroğlu, 1970: 61) dörtlüğüyle başlayan şiiri ile Ozantürk'ün Birlik Türküsü destanı karşılaştırıldığında, Ozantürk'ün bu destanını Âşık Veysel Şatiroğlu'nun sesine ses katmak amacıyla oluşturduğunu söylemek olasıdır¹⁶. Sünnî kökenli bir ozanın Alevî kökenli bir ozanı kardeşçe duygularla desteklemesi millî birlik açısından da önemlidir. Bu saptamamız edebiyat bilimi ile edebiyat sanatı çalışmalarını birlikte sürdüren bir bilim ve sanat insanının birikimini her iki alanda da yansıtabildiğini göstermesi açısından da önemlidir. Başka bir ifadeyle, Âşık Veysel Şatiroğlu hakkında onlarca makale yazan, bildiri sunan, konferans veren edebiyat bilimcisi Bayram Durbilmez¹⁷, edebiyat sanatçısı (Ozantürk) kimliğiyle oluşturduğu bu destanda, onun sesine ses vermektedir.

Destanın sekizinci bendinde, "gönüller bir", "biz yan yana", "dört bir yana sevgi salmak", "mutlu Sünnî", "şen Alevî" sözleri dikkat çekmektedir. Birbiriyle uyumlu bu sözlerin geçtiği bentte, yan yana gelerek birlik ve beraberliğini pekiştiren Alevî ve Sünnî zümrelere mensup insanların gönül birliği ile mutlu, şen olacakları, dört bir yana da sevgi salacakları dile getirilir¹⁸. "Masum canlar niçin yana?" dizesinde ise, zaman zaman oynanan kirli oyunlarla masum canları katleden, yaralayan şer güçlere fırsat verilmemesi uyarısıyla birlikte, türlü oyunlarla oluşturulmaya çalışılan Alevî-Sünnî karşıtlıklarına kapılmamak gerektiği çağrısı da mevcuttur. Nitekim tarih boyunca Maraş'ta, Çorum'da, Sivas'ta, Ankara'da oluşturulmak istenen ayrılık alevlerinde yanan, canları yanan canlar bulunmaktadır. Ozantürk, üstü kapalı bir şekilde bu olaylara da değinerek, masum canların yakılmasına karşı çıkar ve "Söndürelim bu alevi" çağrısını yineler.

Destanın dokuzuncu ve son bendinde, Ozantürk, Alevî ve Sünnî zümreleri birleştiren en önemli unsurlardan birinin dil birliği olduğunu vurgular. Bilindiği gibi, Türkiye'de yaşayan farklı boy, aşiret ve sülâleleri kültür birliği ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "Ne mutlu Türk'üm diyene!" sözüyle dile getirdiği mensubiyet duygusu bir arada tutar. Bu güçlü bağları oluşturan, geliştiren ve pekiştiren ve bize Türk kimliğini veren Türkçedir. "Özüm Sünnî, ben Alevî" diyen Ozantürk, "İkiliğe dönmez dilim" sözleriyle birlik çağrısını yineler. Karanlık güçlerin oluşturmaya çalıştığı ikilik dilinin ayrılıklara yol açacağı uyarısında bulunan Ozantürk, birlik dilini kullanmamız gerektiğini söyler. Âşık edebiyatı temsilcilerinin önemli bir kısmının Alevî-Bektaşî zümrelere mensup oldukları, Alevî-Bektaşî olmayanlarının bile "Bektaşî meşrep" özellikler taşıdıkları bilinmektedir¹⁹. "Âşık Edebiyatının Oluşumu ve Gelişiminde Alevî Bektaşî Zümrelerin Yeri ve Önemi" (2017: 57-86) başlıklı bir de makale yazan Durbilmez / Ozantürk, "Özüm Sünnî, ben Alevî" sözüyle "Bektaşî meşrep" bir ozan olduğunu da dile getirir ve "Söndürelim bu alevi" çağrısını yineler.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Bir ülkede huzuru tesis eden en önemli unsurlardan biri tüm yurttaşların birlik-beraberlik içinde hareket etmesidir. Ozantürk, "Türk Müslümanlığının ve kültürünün önemli bir parçası olan Alevîlik" (Özdemir, 2023: 163) ile mensup olduğu Sünnîlik arasında oluşturulmak istenen ötekileştirme çabalarına karşı duyarlı bir duruş sergilediği "Birlik Destanı"nda dur/bilmeyen, yılmaz bir sesle Alevî ve Sünnî yurttaşları sevgi ve kardeşlik duygularıyla birlik/beraberliğe çağırır.

Cinas sanatının büyük bir ustalıkla kullanıldığı, şiirde geçen kelimelerin ve bunlar arasındaki anlam bağlantılarının titizlikle seçildiği eserde bu birlik çağrısı "beden-can", "ilik-gen", "şeref-şan", "güneş-tan", "yıldız-gün", "vücut-ten", "damar-kan", "mutlu-şen", "özüm-ben" gibi birbirini tamamlayan unsurlar üzerinden sürekli yinelenir. Nice canlar yakan, masum insanları ateşlere atan ötekileştirme ve ayrıştırma çabalarının son bulması için duyduğu isteği "Söndürelim bu alevi" çağrısıyla şiir boyunca tekrar eder. Bu çerçevede "Birlik Destanı", şiirdeki sözcüklerin kullanımı, bu sözcükler arasında kurulan anlamsal bağlar ve seçilen semboller bakımından ayrıca dikkate değer bir eserdir.

Yukarıda çeşitli örneklerle işaret edilmeye çalışıldığı gibi "Birlik Destanı" metinlerarasılık bağlamında da ele alınabilecek bir destandır. Bu çerçevede Ozantürk'ün konuyu ele alış tarzı

bakımından 20. Yüzyılın önemli ozanlarından Âşık Veysel Şatıroğlu ile aynı çizgide hareket ettiğini söylemek mümkündür. Ozantürk, bu destanında adeta Âşık Veysel'in günümüzdeki sesi olmuş ve onun sesine ses katmıştır. Sünnî kökenli bir ozanın Alevî kökenli bir ozanı kardeşçe duygularla desteklemesi millî birlik açısından ayrıca örnek alınması gereken bir duruştur.

Teknik ve içerik bakımından değerlendirilmeye çalışılan “Birlik Türküsü Destanı” adlı eserinde Ozantürk, yüzyıllar öncesinden Yunus Emre'nin, Mevlana'nın, Hacı Bektaş Velî'nin barış ve sevgi dilini bugüne taşıırken onun birlik söylemi, âşık edebiyatının yakın dönemdeki en önemli temsilcilerinden biri olan Âşık Veysel Şatıroğlu'nun kardeşlik söylemleriyle birleşerek ülkemizin kanayan yarasına neyin merhem olacağını da göstermektedir.

Sonnotlar

¹ Halkbilimi: Bir ülkede yaşayan halkın kültür ürünlerini, sözlü edebiyatını, geleneklerini, törelerini, inançlarını, mutfaklarını, müziğini, oyunlarını, halk hekimliğini inceleyerek bunların birbirleriyle ilişkilerini belirten, kaynak, evrim, yayılım, değişim, etkileşim vb. sorunlarını çözmeye, sonuç, kural, kuram ve yasaları bulmaya çalışan bilim dalı; folklor, halkiyat.

² Sanatçı kişiliği, şiir sanatına katkıları ve şiir dünyasındaki yeri hakkında bilgi için bkz. (Akbaş, 2011: 71-84; Albayrak, 2022: 327-347; Albayrak, 2023: 65-96; Alptekin, 2015:70; Alptekin ve Güzel, 2010: 148; Alptekin ve Sakaoğlu, 2006; Aydın, 2023: 183-203; Ayvaz, 2023: 97-144; Bilgehan, 2017: 11-18; Bilgehan, 2017: 14-22; Bilgehan, 2017: 15-21; Bilgehan, 2017: 8-14; Erol, 2000; Qafkazlı, 2011: 153-154; Özkan, 2004:62-63; Tekin, 2012: 208; Sarıçiçek, 2009: 139-146; Somuncu, 2023: 145-162; Somuncu, 2023: 11-26; Somuncu, 2023: 43-63, vd.)

³ Âşık edebiyatı alanında hem gelenek temsilcisi hem de araştırmacı kimliğiyle çok sayıda ozanla / âşıkla yakından tanışma olanağı bulmuştur. 40. sanat yıldönümü dolayısıyla hazırlanan bir armağan kitabında Birlik Türküsü şairi hakkında 66 ozanın / âşığın 101 şiirine yer verilmesi şairin sosyokültürel çevresini yansıtmaları bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır. Bkz. (Gümüş, 2024).

⁴ Derviş tarzı Türk edebiyatı ve temsilcileri konusunda yaptığı akademik çalışmalarla ilgili bilgi için bkz. (Aydın, 2019: 409-416; Durbilmez, 2019; Özdemir, 2023: 163-181).

⁵ Konuyu ele alış biçimi ve şiir dili bakımından “Birlik Türküsü Destanı” ile 20. yüzyılın önemli âşıklarından Veysel Şatıroğlu'nun şiirlerindeki benzerlikler “metinlerarasılık” çerçevesinde değerlendirilecektir. Metinlerarasılık hakkında ayrıntılı ilgi için bkz. (Aktulum, 2009; Aktulum, 2013; Durbilmez, 2015: 165-179; Bulut, 2018: 1-19).

⁶ Âşıklık kökenleri ve teşekkülü, âşıkların yetiştirme biçimleri, âşık fasılları ve âşık edebiyatında tür ve şekil konuları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Artun, 2008; Artun, 2009; Artun, 2013; Durbilmez, 2020a; Günay, 2021).

⁷ Âşık edebiyatının teknik ve estetik özellikleri konusundaki birikimi hakkında bir değerlendirme için bkz. (Albayrak, 2024: 171-195).

⁸ Özkul Çobanoğlu, âşık tarzı destanı tür olarak kabul eder (Çobanoğlu, 2021). Âşık edebiyatı ürünleriyle birlikte halk şiirinde tür, şekil ve makam konusunda bilgi için bkz. (Oğuz, 2011)

⁹ Bayram Durbilmez, yapı özellikleri bakımından destanları a) Sözlü edebiyat kaynaklı destanlar, b) Yazılı edebiyat kaynaklı destanlar olmak üzere iki ana başlık altında toplar. Sözlü edebiyat kaynaklı destanları; 1. Mani-Destan, 2. Koşuk-Destan, 3. Semai-Destan, 4. Koşma-Destan (Durbilmez, 2018a: 80-90), yazılı edebiyat kaynaklı destanları; 1. Mesnevi-Destan, 2. Kalenderi-Destan, 3. Divani-Destan, 4. Semai-Destan (Durbilmez, 2018a: 90-101, Durbilmez, 2021a: 48-49) başlıkları altında inceler (Durbilmez, 2023: 55-60).

¹⁰ Bayram Durbilmez, âşık edebiyatı nazım türlerini içerik özellikleri bakımından a) Yaygın nazım türleri, b) Diğer nazım türleri olmak üzere iki ana başlık altında toplar. Yaygın nazım türlerini; 1. Güzellemeye, 2. Taşlama / Takılma, 3. Yiğitleme, 4. Ağıtılma, 5. Öğütlemeye (Durbilmez, 2018a: 120-139), diğer nazım türlerini; 1. Hikmetleme, 2. Yakarış / Dualama / Alkışlama, 3. İleniş / Kargışlama, 4. Methiye, 5. Muamma, 6. Hoşlama / Karşılama, 7. Uğurlama / Vedalaşma, 8. Sitemleme / Yakınma, 9. Yalanlama, 10. Âşıkname, 11. Yaşname, 12. Baharname / Nevruziye, 13. Ayetleme, 14. Elifname, 15. Ninnileme, 16. Yalanlama, vb. (Durbilmez, 2016a: 175- 181; Durbilmez, 2018a: 139-160; Durbilmez, 2020a: 204-208) başlıkları altında inceler.

¹¹ Ayak çeşitleri hakkında geniş bilgi ve örnekler için bkz. (Sakaoğlu, 1991: 301; Günay, 2021: 225-228; Kaya, 1999: 335-348; Özarslan, 2001: 146; Artun 2014: 68-70; Durbilmez, 2018b: 155-165).

¹² Ozantürk, bir toplumda dirlik ve mutluluğun ancak “birlik”le sağlanacağını pek çok şiirinde dile getirir. Üstelik onun dilediği birlik sadece Alevî ve Sünnî yurttaşları değil hangi inanca mensup olursa olsun Türkiye dışında da çok geniş bir coğrafyaya yayılan, Türk kimliğine mensup bütün insanları kapsayan daha büyük bir

“birlik” dileğidir: “Bir oldukça gür oluruz / Gür oldukça hür oluruz / Hür oldukça var oluruz / “Ne mutlu Türküm diyene!”... “Gönüllerde birlik de var / Birlik varsa dirlik de var / Her güzellik birlikte var / “Ne mutlu Türküm diyene” (Durbilmez, 2021b: 14).

¹⁴ Âşık Veysel Şatıroğlu’nun şu dörtlüğünde ise el, dil ve bel sözcükleri daha çok insan organı anlamlarıyla kullanılmış; eline, diline, beline sahip olamayanların başına türlü belalar geleceği belirtilmiştir: “Kişi ne çeker dilinden / Hem belinden hem elinden / Hayır ve şer emelinden / Hakikat bunun burası” (...)

¹⁵ Ozantürk, bir başka şiirinde yine Alevî-Sünnî kardeşliğine vurgu yaparak “Birlik Türküsü Destanı”nda yinelediği “Söndürelim bu alevi” çağrısını “Söndür fitne alevi” şeklinde anlatırken; “ateşli ok atma yayla” öğüdüne “yanmasın gönül evi” dizesiyle karşılık veriyor gibidir: “Söndür fitne alevi / Yanmasın gönül evi / Birdir Sünnî, Alevî / Ayrı-gayrılık nedir? / İman bir...” (Durbilmez, 2021b: 57).

¹⁶ Ozantürk, “Birnâme” adlı şiirinde de Âşık Veysel’in çağrısına karşılık veriyor gibidir: “Aynı din, aynı kible / Bölünme bile bile / Ayrılık azap, çile... / Gel bu yola sen de gir / Kur’an bir...” (Durbilmez, 2021b:57).

¹⁷ Âşık Veysel Şatıroğlu hakkındaki çalışmaları ile ilgili fikir edinmek için bkz. (Durbilmez, 1995: 34-37; 1999b: 155-179; 2013: 47-52).

¹⁸ Aynı sevgi, dostluk ve birlik çağrısı Âşık Veysel’de: “İtimat edersen benim sözüme / Gel birlik kavline girelim kardaş / Birlik çok tatlıdır benzer üzüme / İçip şerbetini duralım kardaş” şeklinde söze dökülür. Birlik çağrısını farklı şiirlerinde tekrar tekrar dile getiren Ozantürk, “Birliğe Çağrı” adlı şiirinde aynı konuya vurgu yaparak gönül birliği ile birbirine bağlanan insanların mutlu yaşayacaklarını dile getirir. Âşık Veysel’in sesine ses katar: “Gel birlik şerbetinden yudumla kana kana / Son verir göz yaşına, son verir akan kana ...Sevdanın temeline konursa yürek harcı / Bir olan gönülleri ayırmak kimin harcı” (Durbilmez, 2021b: 9).

¹⁹ Alevî ozanlarla birlikte Sünnî ozanların da kanlı Kerbelâ olayı hakkında yazdıkları şiirlerden bir kısmı için bkz. (Durbilmez, 2010: 215-230 ve 2016b: 93-114).

Kaynaklar

- AKTULUM, K. (1999). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Öteki Yayınları.
- AKTULUM, K. (2013). *Folklor ve Metinlerarasılık*. Konya: Çizgi Yayınları.
- ALBAYRAK, H. (2022). “Ozantürk’ün “Turnalar” Destanı Üzerine Milliyetçilik Kuramları Bakımından Bir İnceleme”. *ZfWT / Zeitschrift für die Welt der Türken*, 14(2), 327-347.
- ALBAYRAK, H. (2023). “Ozantürk’ün Şiirleri Üzerinde Simgesel Etkileşimcilik Kuramı Bakımından Bir İnceleme (Gönül Coğrafyamızda-Dede Korkut Ruhuyla)”. *Prof. Dr. Bayram Durbilmez’e Armağan-55. Yaş Anısına-*, Cilt: I, İstanbul: Kriter Yayınları, 65-96.
- ALBAYRAK, H. (2024). “Ozantürk’ün Azerbaycan Destanları ve Bu Destanların İçerik Analizi”. *ZfWT / Zeitschrift für die Welt der Türken* 16 (3), 171-195.
- ALPTEKİN, A. B. (2015). *Anadolu’dan Kıbrıs’a Halk Kültürü Köprüsü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ALPTEKİN, A. B ve GÜZEL, A. (2010). *Geçmişten Günümüze Âşıkların Dilinde Sarıkamış* (hızl. Bingür Sönmez). İstanbul: Omnia Yayınları.
- ALPTEKİN, A. B. ve SAKAOĞLU, S. (2006). *Türk Saz Şiiri Antolojisi (14- 21. Yüzyıllar)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ARTUN, E. (2008). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ARTUN, E. (2009). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ARTUN, E. (2013). *Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri*. Adana: Karahan Kitabevi.
- ARTUN, E. (2014). *Ansiklopedik Halkbilimi / Halk Edebiyatı Sözlüğü, Terimler- Motifler- Kavramlar*. Adana: Karahan Kitabevi Yayınları.
- AYDIN, F. (2019). “Derviş Tarzı Türk Edebiyatı Üzerine Düşünceler”. *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 7 (19), 409-416.
- AYDIN, F. (2023). “Ozantürk’ün Gönül Coğrafyasında Dede Korkut Destanı Üzerine Bir İnceleme”. *Prof. Dr. Bayram Durbilmez’e Armağan-55. Yaş Anısına-*, Cilt: I. İstanbul: Kriter Yayınları, 183-203.
- AYVAZ, M. A. (2023). “Şair Ozantürk’ün ‘Gönül Coğrafyası’ Söz Varlığının Dizini Üzerine Bir Deneme”. *Prof. Dr. Bayram Durbilmez’e Armağan-55. Yaş Anısına-*, Cilt: I, İstanbul: Kriter Yayınları, 97-144.

- BİLGEHAN, M. (2017a). “Bayram Durbilmez’in ‘Turnalar’ Şiiri ile Türk Dünyasına Ruhsal Bir Farkındalık”. *Erciyes*, 40 (474), 11-18.
- BİLGEHAN, M. (2017b). “Bayram Durbilmez’in ‘Turnalar-II’ Şiiri ile Türk Dünyasına Ruhsal Bir Farkındalık”. *Erciyes*, 40 (475), 14-22.
- BİLGEHAN, M. (2017c). “Şiir Dili Bağlamında Turnalar / Türk Dünyası Şiirleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Erciyes*, 40 (477), 15-21.
- BİLGEHAN, M. (2017d). “Bayram Durbilmez’in ‘Birnâme’ Şiirinde Tevhid (Birleme) İnancı”. *Erciyes*, 40 (478), 8-14.
- BULUT, F. (2018). “Metinlerarasılık Kavramının Kuramsal Çerçevesi”. *Edebi Eleştiri*, C. II, 1, 11-19.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2000). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- DURBİLMEZ, B. (1993). *Karşılı Âşık Murat Çobanoğlu Hayatı Sanatı ve Eserleri*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- DURBİLMEZ, B. (1995). “Âşık Veysel’in Edebî Kişiliği”. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 97, 34-37.
- DURBİLMEZ, B. (1998a). *Muhyiddin Abdal Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Doktora Tezi, Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- DURBİLMEZ, B. (1998b). *Taşpınarlı Halk Şairleri*. Kayseri: Geçit Yayınları.
- DURBİLMEZ, B. (1999a). *Kayserili Halk Şairlerinin Şiirlerinde Kıbrıs*. Kayseri: Geçit Yayınları.
- DURBİLMEZ, B. (1999b). “Âşık Veysel’in Kayserili Ozanlara Etkileri”. *Folklor / Edebiyat*, 5 (19), 155-179.
- DURBİLMEZ, B. (2010). “Sorgunlu Sıdkı Baba Divanı’nda Kerbelâ”. *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Edebiyat)*, cilt: II, 215-230.
- DURBİLMEZ, B. (2013). “Âşık Veysel’in Şiirlerinde Millî Birlik Fikri ve Türk Dünyası”. *Türk Yurdu*, 33 (65), 47-52.
- DURBİLMEZ, B. (2014). *Karşılı Âşık Murat Çobanoğlu Hayatı, Sanatı ve Eserleri*. Kayseri: Kardeşler Ofset.
- DURBİLMEZ, B. (2015). “Eflâtun Cem Güney’in ‘Dede Korkut Masalları’na Metinler Arası Bir Yaklaşım: ‘Kan Turalı’ Örneği”. *Millî Folklor*, 27/ 108, 165-179.
- DURBİLMEZ, B. (2016a). *Âşık Hasretî’nin Atışma Sanatı Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Lâçin Yayınları / Bizim Büro Matbaası.
- DURBİLMEZ, B. (2016b). “Yozgatlı Hüznî Dîvânlarında Kerbelâ”. *Uluslararası Kerbelâ ve Hz. Hüseyin Sempozyumu 14- 15 Mayıs 2015*, (Hızl. Gülağ Öz), Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı TİKA ve Hüseyin Gazi Vakfı, 93-114.
- DURBİLMEZ, B. (2018a). *Âşık Edebiyatı ve Taşpınarlı Halk Şairleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- DURBİLMEZ, B. (2018b). “Türkiye Sahası Âşık Edebiyatında ‘Ayak’ Terimleri, Sorunlar ve Öneriler”. *Yeni Türkiye / Türk Dili Özel Sayısı-I*, 24 / 99, 155-165.
- DURBİLMEZ, B. (2019). *Derviş Tarzı Türk Edebiyatı ve Sıdkı Baba Dîvânı*. İstanbul: Bilge Kültür-Sanat Yayınları.
- DURBİLMEZ, B. (2020a). *Âşık Edebiyatında Şiir Sanatı- Hasretî’den Örneklerle*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- DURBİLMEZ, B. (2020b). *Âşık Türkmenoğlu- Hayatı, Sosyo-Kültürel Çevresi, Âşık Edebiyatındaki Yeri, Şiir Sanatı ve Şiirlerinden Örnekler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- DURBİLMEZ, B. (2021a). *Çanakkale Destanları: Yozgatlı Ozanlardan Örnekler Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Ürün Yayınları.
- DURBİLMEZ, B. (2021b). *Gönül Coğrafyamızda -Dede Korkut Ruhuyla-*. Ankara: Sonçağ Kültür Yayınları.
- DURBİLMEZ, B. (2023). *Âşık Tarzı Türk Edebiyatında Kıbrıs Destanları*. Ankara: Ürün Yayınları.

- DURBİLMEZ, B. (2024). “Ahilik Yolu ve Bu Yolun Yoldaşları”. *Bizim Külliye*, 99, 54-57.
- EROL, Y. (2017). “Âşık Tarzı Şiirler de Yazan Bir Bilim Adamının Âşık Edebiyatı Üzerine Çalışmaları”. *Erciyes*, 40 (471), 13-19.
- GÜMÜŞ, Ş. (2024). *40. Sanat Yılında Ozanların Gönül Dilinden Prof. Dr. Bayram Durbilmez’e Şiirler (İnceleme-Metinler)*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- GÜNAY, U. (2021). *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KAYA, D. (1999). “Âşık Şiirinde Ayakla İlgili Problemler”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 8: 335-348.
- KAYA, D. (2011). *Âşık Veysel*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- QAFKAZLI, X. (2011). “Müasir Dövr Türk Edebiyatının Görkemli Şairi Bayram Durbilmez”. *Müasir Şerqşünaslığın Aktual Problemleri Beynelhalq Elmi Konfransın Materialları (1-2 iyun 2011)*, AMEA akad. Z. M. Bünyadov adına Şerqşünaslıq İnstitutu ve Türkologiya ve Merkezi Asiya Araştırmalar İnstitutu, Babəş Bolyai Universiteti, Bakü, 153- 154.
- OĞUZ, M. Öcal (2011). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÖZARSLAN, M. (2001). *Erzurum Âşıklık Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÖZDEMİR, A. R. (2023). “Bayram Durbilmez’in Alevilik ve Bektaşilik Araştırmalarına Katkısı”. *Prof. Dr. Bayram Durbilmez’e Armağan-55. Yaş Anısına-*, (Hzl. Fatma Tekin, Mehmet Akif Ayvaz, Özlem Özdemir ve Şule Gümüş, Ed. Nevzat Özkan), Cilt: I, İstanbul: Kriter Yayınları, 163-181.
- ÖZKAN, N. (2004). “Yarname’nin Söz Varlığı Üzerine”. *Türk Edebiyatı*, 369, 62-63.
- SAKAOĞLU, S. (1991). “Halk Edebiyatında Kafiye Meselesi”. *IV. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı ve Yunus Emre Semineri*, Eskişehir.
- SARIÇİÇEK, M. (2009). “Yarname’nin Ontolojik Tahlili”. *Folklor / Edebiyat*. 60, 139-146.
- SOMUNCU, A. Ş. (2023). “Âşık Edebiyatında Değerler Eğitimi ‘Ozantürk’ün Şiirlerinden Örneklerle”. *Prof. Dr. Bayram Durbilmez’e Armağan-55. Yaş Anısına-*, Cilt: I, İstanbul: Kriter Yayınları, 145-162.
- SOMUNCU, M. (2023a). “Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin Söylem Analizi: Durbilmez’in ‘Titredi Yeryüzü Çılgınlık İle’ Şiiri Örneği”. *ZfWT / Zeitschrift für die Welt der Türken*, 15/1, 11- 26.
- SOMUNCU, M. (2023b). “Bayram Durbilmez’in Türkiye, Can Azerbaycan Adlı Şiirinin Göstergebilimsel Analizi”. *Prof. Dr. Bayram Durbilmez’e Armağan-55. Yaş Anısına*, Cilt: I, İstanbul: Kriter Yayınları, 43-63.
- ŞATIROĞLU, V. (1970). *Dostlar Beni Hatırlasın*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- TEKİN, A. (2012). *Edebiyatımızda İsimler*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları
- TEKİN, F.; AYVAZ, M. A.; ÖZDEMİR, Ö. ve GÜMÜŞ, Ş. (2023). *Prof. Dr. Bayram Durbilmez’e Armağan-55. Yaş Anısına*, (Ed. Nevzat Özkan), İstanbul: Kriter Yayınları.

İnternet Kaynakları

- URL-1: <https://www.facebook.com/share/19yeACFRSy/> (Erişim Tarihi: 30.08.2024).
- URL-2: “sozluk.gov.tr” (Erişim Tarihi: 10.11.2024)
- URL-3: EROL, M. (2020). <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/durbilmez-ozanturkbayram-durbilmez> (Erişim Tarihi: 16.02.2024).